

Máté Ágnes

PETRARCA ÉS NAGY LAJOS

Dolgozatom a hazai és az újabb külföldi szakirodalom alapján megpróbálja felvázolni azoknak a személyeknek a körét, akik a prehumanizmus korában Magyarország és az észak-itáliai városok viszonyának alakítói voltak, valamint kapcsolatban állottak az általam viszonyítási pontként választott két központi figurával, Nagy Lajos királyunkkal és Francesco Petrarccal is.

Az időrendet követve kezdjük a kapcsolatrendszer vizsgálatát az 1356. évvel. Ekkor éledt újra a dalmát városokért folytatott harc Velence és a magyar király között, és Nagy Lajos megkísérelte kiköszörülni a csorbát, amelyet az 1346-ban kötött zárai béke jelentett számára. 1356-ban a hadi szerencse Lajosnak kedvezett, és az év végén Velence már hajlandó lett volna számára kedvezőtlen feltételekkel is békét kötni, ezért 1357 elején békekövetséget indított a magyar királyhoz.¹ Ez az a követség, amelyről sokáig úgy hitték, hogy maga Petrarca is tagja volt. A feltételezés alapjául az, a király előtt tartott beszéd szolgált, amelynek szövege egy, a velencei Marciana könyvtárban található kézirat alapján bekerült Petrarca összes műveinek bázeli kiadásába is, bár „*quae Fr. Petrarcae false attribuantur*” megjelöléssel.² Wenzel Gusztáv³ volt az első magyar kutató, aki e beszéd kapcsán állást foglalt a kérdésben, és bár tudott a szöveg autenticitását érintő, a tizenhatodik század óta tartó vitákról, a beszédet mégis Petrarccának tekintette. Wenzel véleményét vette át Pór Antal is Nagy Lajosról szóló monográfiájában.⁴ Fraknói Vilmos azonban 1900-ban tartott Petrarca és Nagy Lajos című akadémiai előadásában⁵ már tényként közölte, hogy a beszédet nem Petarca tartotta, ugyanis addigra napvilágra került az a megbízólevél, amelyet Velence Michele Falieri, Andrea Contarini és Benintendi de Ravagnani számára állított ki. A kérdéssel utoljára Baumgarten Ferenc foglalkozott,⁶ aki részletes filológiai és történeti bizonyítékokkal támasztotta alá feltételezését, miszerint nemcsak hogy nem Petrarca tartotta a szóban forgó oratiót, de toszkán származása miatt még

¹ KRISTÓ Gyula, *Az Anjou-kor háborúi*, Bp., Zrínyi Kiadó, 1988.

² WENZEL Gusztáv, *Magyarország Dante, Petrarca és Boccaccio felfogása és munkái szerint*, Katolikus Szemle, 1888, 391, 1. jegyzet

³ WENZEL Gusztáv, *Magyarország... i. m.*, 387.

⁴ PÓR Antal, *Nagy Lajos*, Bp., Athenaeum, 1892, 300. jegyzet.

⁵ FRAKNÓI Vilmos, *Petrarca és Nagy Lajos*, Bp., MTA Könyvkiadó, 1900, 4.

⁶ BAUMGARTEN Ferenc, *Forrástanulmányok Nagy Lajos és Velence viszonya történetéhez. Petrarca és az 1357. évi békekövetség*, Századok, 1902, 428–443.

csak nem is lehetett Velence követe, ugyanis ezzel a tisztséggel csak született velencei nemeseket ruháztak fel. Ráadásul a kérdéses időben Petrarca a tengeri köztársaság ellenségeinél, a milánói Viscontiaknál állott szolgálatban.⁷ Baumgarten érveit elfogadva azt mondhatjuk tehát, hogy Benintendi de Ravagnani kancellár tartotta a kérdéses beszédet Nagy Lajos jelenlétében 1357 januárjában a két velencei követ, Michele Falieri és Andrea Contarini nevében.

Az 1357. évi követségnek tehát Petrarca nem volt tagja, de a tévedés, ami miatt neki tulajdonították a beszédet, nem véletlen, hiszen különösen 1362 és 1367 között, amikor a költő Velence vendége volt, szoros barátságban állt Benintendi kancellárral. Ennek a kapcsolatnak a mibenlétéről tanúskodik egy Nicholas Mann⁸ által feltárt levél, amelyben a költő egy barátai körében eltöltött estéről számol be. A beszélgetésre, amelyen „*ex more omnis ferme de litteris sermo esset*” vagyis irodalomról esett szó, valamikor 1364. április 26. és június 12. között kerülhetett sor, amikor Petrarca és Benintendi is Velencében tartózkodott.⁹ Petrarca szavaiból Mann arra következtet, hogy ez csupán egy példája a köztük zajló rendszeres „*confabulationes suaves*”-nek, és felhívja a figyelmet arra, hogy a levélben említett estén jelen volt Petrarcánál a velencei Zaccaria Contarini is, akiről a költő így ír: „*vir nobilis et nostri literarum amantissimus ... qui sermonem ceptum non ut plerique supervenientum interrupit sui presentia, sed adiuvit*”. Ez a Contarini, akárcsak fivére, a fentebb említett magyarországi követ, Andrea, többször teljesített követi szolgálatot a magyar uralkodónál.¹⁰ Ez ugyanaz a Zaccaria Contarini, akit a költő itt még jó szívvel emleget, néhány évvel később egyike lesz az „*amici illi quattuor*”-nak,¹¹ akiket Petrarca *De ignorantia*-jában névtelenségre kárhoztat majd. Érdekes módon a műben említett négy anonim barát közül¹² még egy, az averroista Leonardo Dandolo is jónéhányszor képviselte Velencét a magyar királynál. Dandolo legfontosabb követjárása talán az 1381-es volt, amikor hazája őt és Giorgio Fantinót küldte Lajoshoz, aki november 26-án fogadta őket Diósgyőrött, és jelenlétükben esküdött meg a torinói békében foglaltakra.¹³

⁷ BAUMGARTEN, *Forrástanulmányok... i. m.*, 438.

⁸ Nicholas MANN, *Benintendi Ravagnani e il Petrarca = Petrarca, Venezia e il Veneto*, a c. di G. PADOAN, Firenze, Leo S. Olschki, 1976, 116–117.

⁹ Tegyük hozzá, meglehetősen ritka alkalom lehetett ez, hiszen Benintendi csak Magyarországon hétszer járt követségben (1351-ben, 1356-ban, 1357-ben kétszer, 1358-ban, 1360-ban, 1364-ben), és jó barátságban állt többek között Fraknoi Miklós esztergomi érsekkel. Utolsó magyarországi útjáról visszatérve Ravagnanit hazaárulással vádolták meg, majd megbetegedvén 1365 áprilisában halt meg.

¹⁰ Vö. KARDOS TIBOR, *A magyar humanizmus kezdetei*, Pécs, 1936, 33.

¹¹ Francesco PETRARCA, *De ignorantia – A tudatlanságról*, Szeged, Lazi Bt., 2003, 14.

¹² A négy „barát”: a velencei Leonardo Dandolo, Tommaso Talenti, Zaccaria Contarini és a reggio emiliai Guido da Bagnolo. Lásd PETRARCA, *i. m.*, 168.

¹³ PÓR Antal, *Nagy Lajos*, Bp., Athenaeum, 1892, 518.

Hosszabb velencei tartózkodása után, melyet főként Paviába és Padovába tett utazások tarkítottak,¹⁴ 1370 márciusában Petrarca Arquában, a padovai fejedelemtől, Francesco il Vecchiótól kapott birtokán telepedett le, s így élete hátra lévő részét a magyar király legfontosabb itáliai szövetségeseinek, a Carraráknak megbecsült vendégeként töltötte. Emiatt nem csodálkozhatunk azon, hogy Padovában található az a hely, ahol eddigi tudásunk szerint a neves humanista és Nagy Lajos a legközelebb kerültek egymáshoz: a padovai Szent Antal bazilika ma Szent Félixről elnevezett kápolnájának falán, a Nagy Károly képében trónon ülő Lajos király jobbján foglal helyet Francesco Petrarca.¹⁵ A freskó, melyet Altichiero 1372 és 1379 között készített, egy három részből álló ciklus középső darabja, melyen középen a tanácsadói körében ülő király látható.¹⁶ A művészettörténeti háttér részletezése nélkül azt mondhatjuk, hogy a freskón a korabeli Padova elitje látható fiktív tanácskozási jelenetbe ágyazva. A freskó körülbelül húsz alakjából eddig mindössze hatot sikerült azonosítani: a kép középpontjában ülő királyt, Nagy Lajost, balján Padova Carrara fejedelmét, Francesco il Vecchiót és fiát, Francesco il Novellót (mindkettő szakállt és fehér csuklyát visel), a freskó megrendelőjét, Bonifacio de Lupi di Soragna vitézt (fején arannyal metszett sisak, rajta személyes mottója, *Amor*) és feleségét, Catherina dei Francesit (fekete csuklyában, kifelé néz a képből), valamint a király jobbján ülő Petrarcát, aki ölében könyvet tart. A kutatók feltételezik, hogy a szereplők között Lombardo della Seta is helyet kapott, egyrészt Petrarcával való jó barátsága miatt, másrészt pedig azért, mert a Szent Félix kápolna építési munkálatai során ő volt Bonifacio de Lupi titkára, ennek ellenére személyét még nem tudták egyik figurával sem azonosítani.

Tudjuk, hogy Nagy Lajos az 1370-es években már csak követei útján képviseltette magát Itáliában, viszont nincs tudomásunk arról, hogy a király és Petrarca bármikor személyesen találkoztak volna Padovában, ezért a festményen ábrázolt jelenetet úgy kell tekintenünk, mint a rajta szereplők egy politikai-szellemi körbe tartozásának jelképét. A Carrara fejedelmek és Nagy Lajos szövetségének több mint két évtizedes történetét itt nem szeretném felvázolni,¹⁷ hiszen az eléggé ismert, és önmagában is indokolja a király és a két Francesco Carrara együttes ábrázolását. A freskó megrendelőjének motivációja azonban már valószínűleg kevésbé köztudott: Bonifacio de Lupi, Soragna grófja, aki saját családi kápolnájába

¹⁴ E. Hatch WILKINS, *Life of Petrarch*, Chicago–London, University of Chicago Press, 1963, 207–222.

¹⁵ A kápolnáról, az ábrázolt történetről, valamint a freskón szereplő alakok azonosítási problémájáról lásd: DERCSÉNYI Dezső, *Ricordi di Luigi il Grande a Padova*, Corvina: Rassegna Italo-Ungherese, 13(1940), 468–480; valamint újabban, Dercsényi eredményeit is felhasználva: Margaret PLANT, *Portraits and Politics in Late Trecento Padua. Altichiero's Frescoes in the S. Felice Chapel*, *S. Antonio*, The Art Bulletin, 63(1981), 406–425.

¹⁶ A freskó három része a következő: *Ramiro király álma*, *A tanács ülése*, *Simancas ostroma Clavijónál*. A középső rész királyalakját Dercsényi azonosította először – a korábbi téves attribúciók után (Ramiro, Nagy Károly) – Nagy Lajossal. Ebben is órá támaszkodik Margaret Plant (*i. m.*, 418–419. és a 79. jegyzet). A kép a következő helyen érhető el: http://gallery.euroweb.hu/html/a/altichie/st_james.html.

¹⁷ Erről lásd pl.: KRISTÓ, *i. m.*

készítette a freskóciklust, azzal dicsekedhetett, hogy a IV. Károlynak tett szolgálatok után, pármái létére bekerült a padovai fejedelem belső tanácsosai közé, és a magyar királynál is többször járt követként.¹⁸ Checco da Lion padovai tanácsossal és Ser Bertolo Orsóval,¹⁹ a velencei dózse jegyzőjével együtt jelen volt 1358. február 18-án, amikor Nagy Lajos felesküdt a második zárai békére, majd 1372 tavaszán Magyarországon járt a királynál, hogy segítséget kérjen tőle a Velence elleni háborúhoz.²⁰

Még mindig padovai területen maradvá keressük most már azokat a magyar vagy magyarországi humanistákat, akik ebben a városban Nagy Lajost képviselték, illetve udvarának hírvivői voltak, s szerencsés esetben akár Petrarccal is kapcsolatban állottak. Az itáliai születésű Johannes de Surdis de Platentia, azaz piacenzai Siket János, utóbb esztergomi érsek származása és a magyar egyházi hierarchiában betöltött szerepe révén többször is jó szolgálatot tehetett a királynak, és számos követjárása során képviselte Lajost többek között Velencében és Padovában is. 1363-ban Nagy Lajos Szent Márk köztársaságába küldte őt, hogy követelje a dózsétól Sant'Ilario vidékét, mivel az nem tartozott a köztársaság területéhez: egy évtizeddel később pedig Padovában járt a magyar király követeként.²¹

Giovanni Conversini da Ravenna²² bármely kortársánál sajátosabb módon jelentett kapcsolatot a padovai fejedelem és a magyar király udvara között. Giovanni Nagy Lajos kedvelt udvari orvosának, Conversinónak a fiaként látta meg a napvilágot 1343-ban Budán, és néhány Magyarországon, illetve apja mellett, a király kíséretében²³ külföldön töltött gyermekév után nagybátyjához, Tommasóhoz küldték Itáliába. Tanulmányait a fiatal Donato degli Albanzani iskolájában kezdte meg, és Albanzani volt az, aki őt Petrarccal és Boccaccióval is bemutatta.²⁴ A bolognai egyetemen szerzett doktorátus után Észak-Itália szinte valamennyi iskolájában megfordult tanárként, a firenzei Studio Pubblicótól Muggiáig, és Coneglianótól Velencén át a padovai Studióig. Életének meghatározó színhelye volt

¹⁸ És dicsekedett is, sírfelirata ugyanis a következő: HIC HIC CUIUS ERAT CONSULTA RESUMERE LAETUS / IMPERIALIS APEX. REGIQUE DOMESTICUS IDEM / ASTITIT UNGARICO DNO VIR GRATIS UTRIQUE / QUIDNI? CONSILIO FUT HIC... közli Antonio SARTORI, *Nota su Altichiero*, II Santo, 3(1963), 3, 291–326.

¹⁹ PÓR, *i. m.*, 335.

²⁰ B.G. KOHL, *Padua under the Carrara, 1308–1404*, Baltimore–London, Johns Hopkins University Press, 1998, 178.

²¹ PÓR, *i. m.*, 477–478.

²² Életéről és műveiről lásd: Remigio SABBADINI, *Giovanni da Ravenna, isigne figura d'umanista (1343–1408) da documenti inediti*, Como, 1924; és magyarul: KARDOS Tibor, *Magyar tárgyú fejezetek Giovanni da Ravenna emlékiratában*, Egyetemes Philológiai Közöny, 59(1936), 284–297; valamint újabban SOLYMOSI Milán, *Note su Giovanni Conversini da Ravenna, sui suoi rapporti con l'Ungheria e sul suo epistolario inedito = A piè del vero. Studi in onore di Géza Sallay*, a c. di Giampaolo SALVI e József TAKÁCS, Gyomaendrőd, Íbisz, 2001, 264–273.

²³ *Rationarium Vite* c. művében egy kedves anekdotában emlékezik Nagy Lajosra. A gyermek Giovanni meglátogatta apját, aki Lajost első nápolyi hadjáratában kísérte el. Az épp sátrában reggeliző király egy gerezd almával kínálta meg a kisfiút. Lásd SABBADINI, *i. m.*, 136.

²⁴ A Boccaccióval való egyik találkozásáról szóló anekdotát lásd SOLYMOSI, *i. m.*, 265.

Padova, ahol 1372–1382 között Francesco il Vecchio kancellárja és „szellemi mindenese” volt, és barátságot kötött többek között Lombardo della Setával. Egy négyéves raguzai kitérő után (1383–1387) visszatért a padovai Studio katedrójára, ahol a humanisták következő nemzedékének legnagyobbjait, Pier Paolo Vergeriőt,²⁵ Guarino da Veronát és Vittorino da Feltrét is tanította, majd 1393-tól immár az ifjabb Francesco da Carrara kancellárja lett, egészen 1404-ig. A következő évben Zsigmond magyar király meghívta őt udvarába, de Conversini idős korára hivatkozva visszautasította ajánlatát. Élete utolsó éveit Muggiában illetve Velenében töltötte, és itt is halt meg 1408-ban.

Hányatott élete során Conversini sokfelé járt, különböző erkölcsöket ismert meg, és élete végén tapasztalataiból egy tanulságos anekdotagyűjteményt állított össze, *Rerum memorandarum liber* címmel. E könyvecske felépítésével és a benne található magyar tárgyú történetek forrásával Kardos Tibor részletesen foglalkozott,²⁶ mi most ezek közül csak egyet szeretnénk kiemelni. A velencei Fondazione Querini Stampalia, Classe IX. Cod. XI. kéziratának 52b oldalán található *De sapienter et graviter dictis aut factis* cím alatt az a történet, amelyben Conversini elmeséli, hogy egy meg nem nevezett pécsi püspök egyszer meglátogatta Petrarcat, és megmutatta neki Nagy Lajos egyik levelét. Petrarca a levél rossz és durva latinságát látva állítólag azt üzent a királynak, hogy tartson kevesebb vadászkuttyát, és az így megmaradt pénzen élesíttesse íródeákjai elméjét. Ha feltételezzük, hogy az anekdotában elmondott eset valóban megtörtént, és azt Conversini nem csupán azért írta meg, hogy egy nála nagyobb tekintélyre hivatkozva panaszkodhasson azon, hogy Lajos király nem pártolja eléggé az írókat,²⁷ akkor elkezdhetjük keresni a történet valós gyökereit. Tény, hogy 1373 karácsonyán Conversini meglátogatta az idős költőt, s ekkor akár magától Petrarcatól is hallhatta a történetet, viszont továbbra sem tudjuk térben és időben elhelyezni. Jelenlegi tudásunk alapján a padovai fejedelemség területe volt az a legvalószínűbb hely, ahol Petrarca és a magyar király képviselőiben eljáró követek személyesen találkozhattak. Tételezzük fel, hogy az említett találkozásra a püspök és a költő között akkor került sor, amikor Petrarca már padovai területen telepedett le, és hamarabb, mint ahogy Conversini meglátogatta volna az idős mestert: így az esemény 1368 és 1373 karácsonya közé tehető. Ha ezt az időhatárt elfogadjuk, a pécsi püspök kilétét már könnyen kideríthetjük, hiszen tudjuk, hogy ebben az időben Pécs püspöke az itáliai egytemeken tanult, 1367-ben Pécssett egyetemet alapító Vilmos. Sajnos azonban eddig nem jutott tudomásunkra olyan adat, mely szerint Vilmos püspök a kérdéses időben járt volna Itáliában követségben. Ha a sok feltételezés közül eltöröljük az elsőt, vagyis azt, hogy a történetet 1373 végén Conversini Petrarcatól hallotta, ezáltal megszüntetjük a korábban feltételezett záró időpontot, akkor sem sokkal tudjuk kitágítani az időhatárokat, hisz a következő év júliusában az arquai remete elhunyt. És éppen halálának időpontja az, ami megfoszt ben-

²⁵ Vergerio életének e korai, Itáliában töltött szakaszáról lásd BÁNFI Florio, *Pier Paolo Vererio „il Vecchio” in Ungheria*, Archivio di Scienze. Lettere ed Arti della Società Italo-Ungherese Mattia Corvino (Supplemento a Corvina), 1939, 18.

²⁶ KARDOS Tibor, *Magyar tárgyú... i. m.*, 284–297.

²⁷ Ezt a lehetőséget Kardos is felvetette (*Magyar tárgyú... i. m.*, 288).

nünket egy másik, egyébként nagyon tetszetős feltételezés lehetőségétől, attól, hogy a kérdéses pécsi püspök személyében Alsáni Bálintot nevezzük meg. Alsánit ugyanis 1374. július 21-én nevezték ki Pécs püspökének, két nappal Petrarca halála után.²⁸ Újabb feltételezésekbe bocsátkozva mondhatnánk, hogy Conversini valamilyen okból eltévesztette a látogató rangját, vagy egyszerűen, hogy a történetet egy az egyben kitalálta.

Az említett anekdota tehát egyelőre több kérdést vet fel, mint amennyire hitelt érdemlően válaszolni tudnánk, arra azonban mégiscsak jó, hogy segítségével felidézük azt a keveset, amit még két magyar humanistának a Nagy Lajos korabeli magyar-olasz kapcsolatok alakításában betöltött szerepéről tudunk. Egyikük, a fentebb emlegetett Alsáni Bálint pécsi püspök, aki elődjéhez hasonlóan valószínűleg a bolognai egyetemen tanult, és akinek idehaza a valkói esperes, a cremonai Cristoforo de Rodano²⁹ volt a titkára. A Genova és Velence között kitört háború miatt Alsáni 1378 és 1382 között szinte folyamatosan úton volt Buda, Padova, Velence és a dalmát városok között a magyar király képviselőjeként. 1378-ban az ő nevében kérte Francesco il Vecchiót, hogy próbálja békés úton megoldani Velencével való viszályát, egy évvel később pedig azt az üzenetet vitte neki a királytól, hogy ne támasszon túl szigorú követeléseket Velencével szemben.³⁰ 1381-ben Alsáni már a béketárgyalások egyik vezetője volt, és munkáját egy padovai jegyző, Galvano de Castrobaldó segítette.³¹ Az év végére sikerült megkötnie a torinói békét, sőt elérte, hogy Velence eleget tegyen annak a titkos záradéknak is, amelyben Lajos Remete Szent Pál ereklyéit kérte tőlük. Velencei részről a már említett Giorgio Fantino és Zaccaria Contarini utazott vele Magyarországra, hogy átvegyék a király esküjét. 1381. november 14. az a nap, amelyen a szent ereklyéit végül elhelyezték a budaszentlőrinci pálos kolostorban, valószínűleg Alsáni karrierjének is egyik legdicőségesebb napja volt. Nemkülönböztetve Horváti Pál zágrábi püspöké, aki az itáliai követségekben szinte állandó társa volt Alsáninak, ennek ellenére az ő tevékenységéről jóval kevesebbet tudunk. Thuróczi krónikája „iste Italicus”³²-ként emlegeti, valószínűleg tehát Kardos Tibor feltételezése, hogy Horváti is valamelyik itáliai egyetemen szerezte műveltségét.³³

A 14. századi magyar-olasz politikai és kulturális kapcsolatok alakítóinak körét szociogramszerűen is ábrázoltam, ily módon kívántam a további kutatás segítségére lenni.

²⁸ ÁLDÁSSY Antal, *Alsáni Bálint bíbormok*, Bp., 1903, 85.

²⁹ KARDOS Tibor, *A magyar humanizmus kezdetei*, Pécs, 1936, 47.

³⁰ ÁLDÁSSY, *i. m.*, 66.

³¹ KARDOS Tibor, *A magyar humanizmus kezdetei*, Pécs, 1936, 52.

³² Uo., 46. „*Zagrabiensis praesul Paulus iste italicus per Regem Lodovicum ipsa dignitate insignitus, tantum omnibus paratior ad nefas...*”

³³ Tudomásunk szerint Horváti tevékenységéről eddig nem született monográfia, bár meggyőződésünk, hogy élete és műveltsége alapos feldolgozást érdemel.

IL PETRARCA E LUIGI IL GRANDE

Il presente saggio è un breve sommario della mia tesi di laurea, scritta a Szeged nel 2006 col titolo *Il Petrarca latente-Rapporti italo-ungheresi nell'epoca di Luigi il Grande*. Nella mia tesi ho esaminato i rapporti italo-ungheresi durante la lunga epoca del regno di Luigi il Grande (1342–1382), re angioino d'Ungheria, e il mio interesse è incentrato su due personaggi: il re ungherese, Luigi il Grande, ed il primo umanista italiano, Francesco Petrarca. Durante la ricerca sulle tracce delle relazioni tra l'umanista ed il re d'Ungheria invece, leggendo e rileggendo i saggi dei ricercatori precedenti, ho potuto vedere la formazione di più gruppi, i cui membri furono in relazione con l'uno o con l'altro delle due figure di riferimento (per es. Lombardo della Seta), ed anche qualche persona che aveva rapporto sia con il Petrarca sia con Luigi il Grande (ad es. Benintendi de Ravagnani, Giovanni Conversini da Ravenna). Riconosciuto questo fatto, ho prestato più attenzione anche a questi personaggi 'minori' che fungevano da legame tra i due 'grandi', e ho voluto elencarli in questo piccolo compendio. Ho disegnato anche un quadro molto schematico, che rappresenta la rete dei rapporti fra i personaggi menzionati nel mio testo. Sottolineo che si tratta di un quadro molto schematico, che il progredire della ricerca, come spero, completerà con delle informazioni nuove e interessanti.

Altichiero ferskójának középső része: *A tanács ülése*
(Szent Antal bazilika, Szent Félix kápolna, Padova)
(Lásd: http://gallery.euroweb.hu/html/a/altichie/st_james.html)

A Nagy Lajos és Petrarca körüli kapcsolati háló vázlata

